

تاریخ فلسفه

قرن هجدهم

امیل بُریه

ترجمه

اسماعیل سعادت

انتشارات هرمس

فهرست

یادداشت مترجم نه

فصل اول: فرمانروایان قرن هجدهم: نیوتن و لاک

۱. اندیشه نیوتن و انتشار آن ۲
۲. انتشار نظریات لاک ۱۰

فصل دوم: دوره اول (۱۷۰۰-۱۷۴۰):

خدانشناسی و اخلاق مبتنی بر احساس درونی

۱. خدانشناسی ۱۵
۲. اخلاق مبتنی بر احساس درونی ۲۲
۳. فلسفه حس مشترک: کلود بوفیه ۲۵

فصل سوم: دوره اول (۱۷۰۰-۱۷۴۰)، دنباله: بارکلی

۱. اندیشه‌های فلسفی در دفتر یادداشتها ۳۳
۲. نظریه رؤیت ۳۷
۳. نامادی مذهبی در مبادی معرفت انسانی و محاورات ۳۹
۴. افلاطونی مذهبی سیریس ۵۳
۵. نامادی مذهبی آرتور کوئیر ۵۶

فصل چهارم: دوره اول (۱۷۰۰-۱۷۴۰)، دنباله:

ادامه عقلی مذهبی لایب‌نیتس

- کریستیان وولف ۶۱

فصل پنجم: دورهٔ اوّل (۱۷۰۰-۱۷۴۰)، دنباله

۷۱ جووانی باتیستا ویکو: فلسفهٔ تاریخ او

فصل ششم: دورهٔ اوّل (۱۷۰۰-۱۷۴۰)، دنباله: مونتسکیو

۸۱ ۱. طبیعت قوانین

۸۵ ۲. لیبرالیسم مونتسکیو

فصل هفتم: دورهٔ دوم (۱۷۴۰-۱۷۷۵) فلسفهٔ ذهن: کُندیاک

۹۳ ۱. ملاحظات کلی

۹۵ ۲. کندیاک: تحلیل

۱۰۲ ۳. کندیاک (دنباله): رساله در احساسها

۱۱۰ ۴. کندیاک (دنباله): علم، زبان خوش ساخت

۱۱۲ ۵. شارل بونه

۱۱۴ ۶. دیوید هارتلی

فصل هشتم: دورهٔ دوم (۱۷۴۰-۱۷۷۵)، دنباله: نظریهٔ ذهن، دنباله:

نقد تشکیکی هیوم و مذهب اصالت احساس آدام اسمیت

۱۱۷ ۱. وجههٔ نظر هیوم

۱۲۰ ۲. نقد شناخت

۱۳۲ ۳. نقد دین

۱۳۸ ۴. اخلاق و سیاست

۱۴۱ ۵. آدام اسمیت، نظریهٔ پرداز اخلاقی

فصل نهم: دورهٔ دوم (۱۷۴۰-۱۷۷۵)، دنباله:

نظریهٔ ذهن، دنباله: ووژنارگ

۱۴۷ ۱. زندگی و آثار

۱۴۸ ۲. نظریهٔ سنخهای مختلف ذهن

فصل دهم: دورهٔ دوم (۱۷۴۰-۱۷۷۵)، دنباله:

نظریهٔ طبیعت

۱۵۵ ۱. دیدرو، دالامبر و دایرةالمعارف

فهرست

هفت

۲. لامتری، دُلباک، هلوسیوس، مویرتویی ۱۶۴
۳. بوفون و طبیعی مذهبان ۱۷۶
۴. دینامیسم بوسکوویچ ۱۸۱

فصل یازدهم: دوره دوم (۱۷۴۰-۱۷۷۵)، دنباله:

نظریات دربارهٔ جامعه: ولتر

۱. زندگی و آثار ۱۸۵
۲. نظریهٔ طبیعت ۱۸۸
۳. انسان و تاریخ ۱۹۱
۴. تساهل ۱۹۶

فصل دوازدهم: دوره دوم (۱۷۴۰-۱۷۷۵)، دنباله:

نظریات دربارهٔ جامعه، دنباله: ژان ژاک روسو

۱. زندگی و آثار ۱۹۹
۲. نظریهٔ گفتارها ۲۰۰
۳. نظریهٔ قرارداد اجتماعی ۲۰۸
۴. اعلان ایمان کشیش ساووابی ۲۱۵

فصل سیزدهم: دوره سوم (۱۷۷۵-۱۸۰۰)

نظریه‌های احساس و ماقبل رمانتیسم

۱. عرفان و اشراق: سن مارتن ۲۲۱
۲. لسینگ، هردر ۲۳۰
۳. یاکوبی بر ضد مندلسزون، همشتر هویس ۲۳۵
۴. فلسفه تامس رید ۲۳۸

فصل چهاردهم: دوره سوم (۱۷۷۵-۱۸۰۰)، دنباله: دوام عقلی مذهبی

۱. اقتصاددانان ۲۴۵
۲. نظریه پردازان پیشرفت ۲۴۸

فصل پانزدهم: دوره سوم (۱۷۷۵-۱۸۰۰)، دنباله: کانت و فلسفه نقدی

- ۲۵۳ ۱. زندگی و آثار
- ۲۵۵ ۲. دوره ماقبل نقدی
- ۲۶۲ ۳. رساله ۱۷۷۰
- ۲۶۵ ۴. نظرگاه نقدی
- ۲۶۸ ۵. نقد عقل محض: حسیات استعلایی
- ۲۷۱ ۶. نقد عقل محض (دنباله): تحلیل استعلایی
- ۲۸۵ ۷. نقد عقل محض (دنباله): جدل استعلایی
- ۲۹۹ ۸. عقل عملی
- ۳۰۹ ۹. دین
- ۳۱۱ ۱۰. قانون
- ۳۱۳ ۱۱. قوه حکم
- ۳۱۹ ۱۲. نتیجه
- ۳۲۱ ۱۳. کانتیان و ضدکانتیان، در پایان قرن هجدهم

فصل اوّل

فرمانروایان قرن هجدهم: نیوتن و لاک

قرن هجدهم، میان نظامهای بزرگ الهیاتی مالبران^۱، لایبنیتس^۲ یا اسپینوزا^۳، و بنای عظیم فلسفی شلینگ^۴، هگل^۵ یا کانت^۶، به مثابه دوره استراحتی برای اذهان خلاق و جامع بین بوده است.

قرن هجدهم را به تفاوت ارزیابی کرده‌اند. مورخان فلسفه به آن ارجحی ننهادند و در آن، به استثنای مذاهب فلسفی بارکلی^۷، هیوم^۸ و کانت^۹، جز اندیشه‌هایی سطحی، ناپیوسته، غیراصیل و تعصب‌آمیز، چیزی نیافته‌اند. از سوی دیگر، واکنش تندی هم که مشخصه آغاز قرن نوزدهم است کمک کرده است که آن را قرنی متمایل به نفی و هدم و نقد بشناسند. درباره آن همان قدر داورها متفاوت است که درباره انقلاب کبیر فرانسه، که آن را ثمره حقیقی این قرن می‌دانند.

آنچه مشخصه قرن هجدهم در آغاز آن است انحطاط سریع و سپس سقوط عمیق نظامهای بزرگ فلسفی است که تحت تأثیر فلسفه دکارت کوشیده بودند تا فلسفه طبیعت و فلسفه روح را یکی کنند. فرمانروایان قرن هجدهم دو تن‌اند، یکی نیوتن^{۱۰} که بخش اساسی اندیشه‌اش، یعنی کتاب فلسفه طبیعی^{۱۱} یا

1. Malebranche 2. Leibniz 3. Spinoza 4. Schelling 5. Hegel
6. Comte 7. Berkeley 8. Hume 9. Kant 10. Newton
11. *Natural philosophy*

فیزیک، با نظریاتش دربارهٔ حقایق روحانی پیوندی سست بیش ندارد و اعتقادش به این حقایق بیشتر از روی عرفان شخصی است تا از آن روی که بخواید آنها را موضوع تأملات منطقی خود کند و نشان دهد که گویی این تأملات از فیزیک او جدایی‌ناپذیر است؛ و دیگری لاک^{۱۲} که صاحب نوعی فلسفهٔ ذهن است که ارتباط اساسی با تحوّل همزمان علوم ریاضی و فیزیک بویل^{۱۳} و نیوتن ندارد. زیرا اگر لاک و بعضی از اخلافس می‌کوشیدند تا، چنان که خواهیم دید، میان ذهن و جهان مادی قرابتی، مانند آنچه در نظریهٔ جاذبه^{۱۴} دیده می‌شود، برقرار کنند، باید گفت که منظور از آن چیزی سواى وحدت منطقی است که دکارت^{۱۵} سعی کرده بود که میان اجزاء مختلف فلسفه ایجاد کند. در حقیقت، منظور از آن استعارهٔ ساده‌ای است که ذهن را مانند طبیعتِ مکشوف بر نیوتن تصوّر می‌کند، با این توهم که می‌توان در علوم مربوط به ذهن هم به موفقیتی، به همان شگفت‌انگیزی موفقیت در علوم مربوط به طبیعت، دست یافت.

۱. اندیشهٔ نیوتن و انتشار آن

در اینجا باید به مشخصات اساسی تحوّل فکری ناشی از پیشرفت شگفت‌انگیز و همچنین انتشار مکانیک آسمانی نیوتن اشاره کنیم: در آغاز قرن هجدهم، نوعی اعتقاد جازم به فلسفهٔ دکارت در آموزش تقریباً همهٔ کشورها حاکم بود؛ فیزیک روئو^{۱۶} همه‌جا رواج داشت، ولی در فاصلهٔ سی سال از همه‌جا رخت بریست. بیش از همه، در انگلستان متروک ماند. در اسکاتلند، تا سال ۱۷۱۵ دوام آورد. راید^{۱۷} (۲۴ اوت ۱۷۸۷) دربارهٔ جیمز گرگوری^{۱۸}، استاد دانشگاه سنت آندریوز^{۱۹}، می‌نویسد: «من گمان می‌کنم که او نخستین استاد فلسفه بود که نظریات نیوتن را در دانشگاه تدریس کرد؛ زیرا نظام فلسفهٔ

12. Locke 13. Boyle 14. Théorie de l'attraction 15. Descartes
16. Rohault 17. Reid 18. James Gregory 19. Saint-Andrews

دکارت در این زمان نظام متعارف بود و تا سال ۱۷۱۵ نیز چنین بود.^{۲۰} ولتر^{۲۱}، که به اتفاق موپرتویی^{۲۲}، سعی بسیار در نشر اندیشه نیوتنی در فرانسه کرد، سال ۱۷۳۰ را تاریخ توفیق قطعی آن می‌داند، و درباره فلسفه دکارت می‌نویسد: «تنها بعد از سال ۱۷۳۰ بود که در فرانسه روی گرداندن از این فلسفه وهمی^{۲۳} آغاز شد، یعنی هنگامی که هندسه و فیزیک تجربی توجه بیشتری به خود جلب کرد.» در همین تاریخ است که، به رغم وفادار ماندن فونتئل^{۲۴} به فلسفه دکارت، نیوتنیان قدم به فرهنگستان علوم می‌نهند. چندی بعد، در سال ۱۷۷۳، هولاند^{۲۵} درباره فلسفه دکارت نوشت: «امروز به زحمت می‌توان پیروانی از آن یافت.»

مکانیک آسمانی نیوتن دو مشخصه دارد که درست عکس مشخصه‌هایی است که ما در فیزیک دکارتی می‌شناسیم: یکی حداکثر دقت ممکن در تطبیق ریاضیات بر پدیده‌های طبیعی است که به ما امکان می‌دهد که پدیده‌های بزرگ کیهانی^{۲۶} (حرکت سیارات، نیروی ثقل، جزر و مدّها) را، هنگامی که شرایط اولیه^{۲۷} [دخیل در پدید آمدن] آنها داده شده باشد، به دقت محاسبه کنیم؛ و دیگری در نظر گرفتن حاشیه بسیار وسیعی برای پدیده‌های تسبیب‌ناپذیر، زیرا شرایط اولیه^{۲۸} [دخیل در پدید آمدن] آنها را، نه از طریق ریاضی، بلکه از طریق آزمایش می‌توان به دست آورد. در فیزیک دکارت، به عکس، در کنار تبیین^{۲۹} مکانیکی که می‌خواست کامل^{۳۰} باشد، در بعضی موارد، توصیفات^{۳۱} کیفی مکانیسم‌هایی می‌آمد که منتج به هیچ پیش‌بینی^{۳۲} نمی‌شد. و اما این دو مشخصه، در مکانیک آسمانی نیوتن، لازم و ملزوم یکدیگرند: اولی تابع کشف حساب دیفرانسیل^{۳۳} است؛ این حساب، که تنها زبان وافی به مقصود^{۳۴} مکانیک جدید است، نه تنها، مانند هندسه تحلیلی، بیان می‌کند که وضع یک

20. Voltaire 21. Moupertuis 22. chimérique 23. Fontenelle

24. Holland 25. cosmique 26. conditions initiales

27. explication mécanique 28. intégral 29. descriptions

30. prévision 31. calcul des fluxions (differential calculus) 32. adéquat